

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

IČ: 68081758; Sídlo: Čechyňská 363/19, 602 00 Brno

Výroční zpráva o činnosti a hospodaření za rok 2018

Slovanské hradiště Mikulčice-Valy, výzkum fortifikace předhradí z 9. století a přilehlého říčního koryta (plocha R 2018).

Dozorčí radou pracoviště projednána dne: 23. 5. 2019

Radou pracoviště schválena dne: 4. 6. 2019

V Brně dne 2. 5. 2019

I. Informace o složení orgánů veřejné výzkumné instituce a o jejich činnosti či o jejich změnách

a) Výchozí složení orgánů pracoviště

Ředitel pracoviště: **PhDr. Lumír Poláček, CSc.**

jmenován s účinností od: **1. června 2017**

Rada pracoviště zvolena dne 8. prosince 2016 ve složení:

předseda: doc. PhDr. Pavel Kouřil, CSc. (Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.)

místopředseda: Mgr. Balázs Komoróczy, Ph.D. (Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.)

členové:

Mgr. Martin Novák, Ph.D. (Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.)

doc. PhDr. Luboš Jiráň, CSc. (Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.)

doc. PhDr. Luděk Galuška, CSc. (Moravské zemské muzeum Brno)

Dozorčí rada jmenována dne 1. května 2017 ve složení:

předseda: Ing. Petr Bobák, CSc. (Ústav živočišné fyziologie a genetiky AV ČR, v. v. i.)

místopředseda: PhDr. Jiří Doležel (Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.)

členové:

doc. Ing. Dalibor Janouš, CSc. (CzechGlobe - Ústav výzkumu globální změny AV ČR, v. v. i.)

PhDr. Dalibor Prix, CSc. (Ústav dějin umění AV ČR, v. v. i.)

doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc. (Archeologický ústav SAV, Nitra)

prof. PhDr. Martin Wihoda, Ph.D. (Historický ústav FF MU Brno)

b) Změny ve složení orgánů:

Roku 2018 nedošlo k žádným změnám ve složení orgánů pracoviště.

c) Informace o činnosti orgánů:

Ředitel:

Ředitel ústavu se v průběhu roku 2018 soustředil na konsolidaci stávající struktury a personálního složení ústavu a na jejich další rozvoj zejména směrem k omlazování jednotlivých vědeckých týmů a posílení technických středisek a jejich zefektivnění. Zvýšená pozornost byla věnována zapojení ústavu do bližší spolupráce s vysokoškolskými pracovišti, především s brněnskou univerzitou, se kterou byla společně připravena dílčí dohoda o spolupráci při uskutečňování doktorských

studijních programů, oběma stranami následně podepsaná 5. dubna 2019. Vedení ústavu zajišťovalo také součinnost jednotlivých složek pracoviště při vědeckých, prezentačních i popularizačních aktivitách. Zmínit lze především přípravu společného projektu s Moravským zemským muzeem v Brně a Ústavem archeologie a muzeologie FF MU v Brně „Zlatý mamut“, zaměřeného na ohodnocení nejzdařilejších projektů v rámci popularizace archeologie. Dále vedení ústavu zajišťovalo koordinaci či přímo řídilo jednotlivé vědecké projekty a zabezpečovalo příslušné publikační výstupy.

Rada pracoviště:

Rada Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., jednala roku 2018 ve dvou řádných zasedáních – 23. března a 29. srpna. V rámci roku 2018 proběhla celkem tři hlasování per rollam (volba tajemníka rady, změny ve volebním řádu, rozpočet a výroční zpráva).

Rada pracoviště se v rámci jednání a hlasování per rollam zabývala organizačními změnami (vnitřní mzdové předpisy, volební řád pracoviště).

Rada ústavu zhodnotila a vyjádřila se k pěti předloženým návrhům projektů připravených pracovníky instituce do soutěže vyhlašované Grantovou agenturou České republiky, a dále jednoho projektu připravovaného do soutěže v rámci European Research Council. Zároveň byla projednávána participace instituce v rámci mezinárodního projektu ARIADNE. Projednána a schválena byla účetní uzávěrka za rok 2017, včetně nákladů a výnosů, stejně jako plán rozpočtu pracoviště na rok 2018, včetně střednědobého výhledu rozpočtu na léta 2019–2020, a dále výroční zpráva o činnosti a hospodaření ústavu za rok 2017.

Dozorčí rada:

V roce 2018 jednala Rada na řádném 23. zasedání dne 28. května. Projednány byly standardní provozní záležitosti v kompetenci Rady i aktuality související s výzkumnou činností, rozšířením materiální základny ústavu a vědecko-edukativními projekty (nádvorní přístavby ústředního pracoviště ARÚB, výstavbu návštěvnického centra „Mušov – brána do Římské říše“).

Rada zejména dle § 19 zákona č. 341/2005 Sb., o veřejných výzkumných institucích, v platném znění:

- projednala a vyjádřila se k návrhu Výroční zprávy ústavu za rok 2017;
- projednala a schválila příslušná stanoviska Rady, zapracovaná do textu Výroční zprávy pracoviště za rok 2017;
- projednala a vyjádřila se k hospodářskému výsledku ústavu za rok 2017 a k jeho rozdělení, včetně příslušné účetní závěrky a Zprávy nezávislého auditora o ověření účetní závěrky k 31. prosinci 2017, spolu s příslušným dopisem auditora, a vzala na vědomí účetní závěrku i zprávu nezávislého auditora o ověření účetní závěrky k 31. prosinci 2017, včetně příslušného znění uděleného výroku auditora;
- projednala a schválila konečnou podobu Zprávy o činnosti Rady za rok 2017, a to i jako podklad pro vyplacení odměn členům Rady;

- projednala a vyjádřila se k návrhu rozpočtu pracoviště na rok 2018, vzala jej na vědomí a schválila stávající rozdělení jednotlivých položek rozpočtu, následně pak projednala aktuální vývoj hospodaření ARÚB v roce 2018;
- projednala a vyjádřila se k návrhu střednědobého výhledu rozpočtu na roky 2019–2020;
- projednala výběr auditora účetní závěrky pracoviště pro rok 2018 a seznámila se s návrhem příslušné smlouvy se společností BETA Audit, spol. s r. o., výběr auditora na rok 2018 schválila;
- projednala a podpořila navýšení rozpočtu na projekt návštěvnického centra „Mušov – brána do římské říše“, následně byla informována rovněž o dalším vývoji, s přesunem investice do roku 2018;
- vzala na vědomí informace vedení ústavu o plánovaném dokončení dostavby objektu ústředního pracoviště ARÚB a stavebních úpravách dalších objektů ústavu;
- projednala způsob financování ceny „Zlatý mamut“ za popularizaci archeologie;
 - prodiskutovala aktuální koncepční, ekonomické, organizační a personální záležitosti ústavu.

II. Informace o změnách zřizovací listiny:

V průběhu roku 2018 nedošlo k žádným změnám zřizovací listiny.

III. Hodnocení hlavní činnosti:

Ve sledovaném období se výzkum v souladu s programem výzkumné činnosti na léta 2015–2019 koncentroval nadále na tři vybraná klíčová témata, závažná a perspektivní v evropském i celosvětovém měřítku. Důraz byl kladen na široce interdisciplinárně a internacionálně prováděný základní vědecký výzkum s úkolem jak zhodnocovat a dále rozvíjet již dosažené poznatky, tak reflektovat aktuální výsledky světové archeologické vědy. Jeho důležitou součástí byly terénní aktivity soustřeďující se na preferovaná období a tematické okruhy. V rámci Střediska pro výzkum paleolitu a paleoantropologie bylo provedeno několik terénních odkryvů, které napomohly ke studiu kultury prvotních anatomicky moderních lidských populací. Výzkum střediska se dále zaměřoval na hlubší poznání vzniku mladého paleolitu v kontextu globálních vývojových trendů, stejně jako na poznání sídelní strategie mezolitických lovců v měnící se pískovcové krajině pozdního glaciálu a holocénu. Středisko pro výzkum doby římské a stěhování národů se koncentrovalo obzvláště na nosné téma římsko-germánských vojenských konfrontací a průvodních kulturních interakcí, a dále na téma langobardského zásahu na Moravě. Střediskem pro slovanskou a středověkou archeologii byla sledována především problematika mocenských a kulturních center a otázka kontinuity/diskontinuity středoevropských politických útvarů v období 9.–11. století. V rámci těchto tematických okruhů byla rozvíjena jak mezioborová spolupráce, tak spolupráce se specializovanými pracovišti v zahraničí (SRN, USA, Rakousko, Polsko, Slovensko). Bylo publikováno či do tisku připraveno více stěžejních výstupů (monografie, studie).

Z nejdůležitějších publikačních výstupů vědecké činnosti - monografie vydané na pracovišti v roce 2018 (řazeno chronologicky dle zkoumaných období):

1. Klaric, Laurent: *The prehistoric apprentice. Investigating apprenticeship, know-how and expertise in prehistoric technologies. Dolnověstonické studie 24. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. 2018. 375 s., ISBN 978-80-7524-016-3*

Lidé v prehistorických společnostech museli během svého dospívání zvládnout určitý poměr znalostí, porozumění a dovedností (technických nebo jiných). Otázka předávání know-how a učení tedy zůstává klíčovým elementem nezbytným pro pochopení minulých lidských společností. Příspěvky shromážděné v této knize odkrývají, do jaké míry se toto téma projevuje v kontextu starého, středního a mladého paleolitu i neolitu. Jedenáct kapitol tak postupně představuje definici, následné rozpoznání aktivit a chování provázejících učení a jejich interpretace z hlediska různých stupňů předávání know-how, které jsou patrné především při štípání kamenných artefaktů, méně pak v uměleckých projevech.

2. Komoróczy, Balázs - Vlach, Marek: *Příběhy civilizace a barbarství – pod nadvládou Říma. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. 2018. 289 s., ISBN 978-80-7524-014-9*

Populárně naučná kniha je věnována římskému impériu, po dlouhá staletí hegemonovi starověkého světa. V bohatě obrazově ilustrované publikaci jsou syntetizující formou načrtnuty hlavní rysy Římské říše, faktograficky shrnuty její stěžejní vývojové tendence a základní terminologie. Pojednávání okruhy byly vybírány subjektivně, se záměrem poskytnout čtenářům orientační přehled o tématech, která se i v současné diskusi o roli a podobě státu objevují (např. systém vlády a státní správy, obrana a vojenství, společenské integrace a polarizace). V samostatné kapitole je představen dílčí úsek římských dějin, v němž se pod nadvládou Říma krátkodobě ocitla i část území dnešní České republiky.

3. Kouřil, Pavel - Procházka, Rudolf et al.: *Moravian and Silesian strongholds of the tenth and eleventh centuries in the context of Central Europe. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 57. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. 2018. 431 s., ISBN 978-80-7524-010-1*

Monografie zahrnuje nejvýznamnější výsledky projektu, které vystihují vývoj opevněných center na Moravě a ve Slezsku v 1. polovině 11. století, a přináší srovnání se situací v sousedních zemích (souhrnné nebo příkladové, zejména v Čechách, Slovensku, Velkopolsku a Slezsku), což doplňují práce s perspektivou z více vzdálených území (východní Německo, Anglie). Výzkum hradiště v Opavě-Kylešovicích přinesl zajímavé nálezy materiální kultury včetně mincí, které ukazují na kontakty směrem k severu a východu, z okolí tzv. Varjagů, jakož i kvalitní dendrochronologickou sekvenci, datující stavbu hradu do rané fáze piastovské expanze. Jeho opevnění prozrazuje polský vliv. Monografie ukazuje rozdíly mezi Moravou a sousedními zeměmi, které spojily ranou fází svou státností se sítí hradišť. Na Moravě nacházíme jen jednotlivé opory přemyslovské a polské moci. Skutečný

system administrativních hradišť vybudovali Přemyslovci krátce po dobytí Moravy ve 2. třetině 11. století.

4. Poláček, Lumír: Mikulčice – genius loci. Příběh objevování velkomoravských Mikulčic 1954–1968. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. 2018. 125 s., ISBN 978-80-7524-015-6

Kniha sleduje proces objevování velkomoravských Mikulčic. Zabývá se obdobím 50. a 60. let 20. století v Mikulčicích, dobou jedinečných objevů a neopakovatelné atmosféry. Toto období hodnotí jako etapu pozoruhodného vzepětí slovanské archeologie v Mikulčicích a řadí ji do souvislostí s vývojem archeologie jako vědního oboru, ale i s dobovým společenským milieu. Celý příběh je představen za pomoci bohaté dobové fotografické dokumentace z archivu brněnského ústavu.

5. Poláček, Lumír: The Mikulčice-Valy Stronghold and Great Moravia. Mikulčice-guide, volume III. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. 2018. 151 s., ISBN 978-80-7524-017-0

Publikace je věnována evropsky proslulé archeologické lokalitě raného středověku, hradišti Valy u Mikulčic. Je obsahově i vizuálně atraktivním průvodcem po lokalitě, jejím výzkumu a nálezovém fondu. Shrnuje výsledky šedesátiletého archeologického výzkumu lokality a uvádí je do souvislosti s historickým bádáním o Velké Moravě.

Z nejdůležitějších publikačních výstupů vědecké činnosti - odborné studie (řazeno chronologicky dle zkoumaných období):

1. Svoboda, J., Novák, M., Sázelová, S., Hladilová, Š., Škrdla, P. Dolní Věstonice I. Excavations 1990–1993. Přehled výzkumů 59-1, 2018, s. 35-67.

Příspěvek prezentuje výsledky posledních dvou výzkumných etap na lokalitě Dolní Věstonice I, které vedl Archeologický ústav AV ČR Brno v letech 1990 a 1993. Celkem 12 sond vyhloubených na jižním a západním okraji lokality umožnilo získat nové informace týkající se celkové stratigrafie i lokálních mikrostratigrafií, radiometrické chronologie, prostorových vztahů na úrovni celé lokality i jednotlivých sídelních celků a také struktury nálezových souborů z periferních zón (fauna, artefakty štípané industrie).

2. Svoboda, J., Pokorný, P., Horáček, I., Sázelová, S., Abraham, V., Divišová, M., Ivanov, M., Kozáková, R., Novák, J., Novák, M., Šída, P., Perri, A. Late Glacial and Holocene sequences in rockshelters and adjacent wetlands of Northern Bohemia, Czech Republic: Correlation of environmental and archaeological records. Quaternary International. 2018, Roč. 465, January 26 2018, s. 234-250. ISSN 1040-6182.

Článek kombinuje komplexní archeologický záznam z výzkumů severočeských pískovcových převisů s paleobotanickým výzkumem přilehlých mokřadů. Několik pylových diagramů z rašelinišť posloužilo pro dokumentaci paleoenviromentálního

vývoje od pozdního glaciálu až po střední holocén. Na dvou vybraných klíčových lokalitách, dokumentovaných archeologicky (Kostelní rokle, Smolný kámen) jsou pak sledovány změny lidského chování během klimatického vývoje.

3. Komoróczy, B., Vlach, M., Hüssen, C.-M., Rajtár, J. 14C Dating of the Roman Military Interventions in the Middle Danube Barbarian World. *Radiocarbon*, 2018, s. 1-16. ISSN 0033-8222. doi: 10.1017/RDC.2018.117.

Římsko-germánské interakce v prostoru středního Podunají mají širokou škálu forem od „mírových“ obchodních kontaktů až po rozsáhlé vojenské konfrontace. Zejména válečné akce zanechaly zřetelné stopy v literárních a také v archeologických pramenech. Jedním z těchto specifických archeologických pramenů jsou nepochybně římské vojenské pochodové tábory. V oblasti Moravy, jihozápadního Slovenska a Dolního Rakouska bylo prozatím evidováno více než 30 těchto specifických vojenských zařízení. Ve studii je jim věnována pozornost především z hlediska chronologického, s využitím pokročilých moderních datovacích metod, které dovolily konkrétnější a přesnější datování jednotlivých táborů.

4. Vlach, M. Modelování tras a prostorové aspekty římského tažení proti Marobudovi. *Přehled výzkumů*. 2018, roč. 59, č. 1, s. 89-110. ISSN 1211-7250.

Jedny z nejvýraznějších projevů římsko-germánských konfrontací v archeologických a narativních pramenech představují důsledky vojenských konfliktů. Na základě relevantních dat a teoretických modelů je cílem studie modelování struktury v různé hladině pravděpodobnosti relevance a prostřednictvím modelování testovat možný charakter jejich kvantitativních a prostorových aspektů. V tomto případě jde o identifikaci možných průběhů plánovaných tras postupu v případě historického konstruktů římského tažení proti markománskému králi Marobudovi v roce 6 n. l.

5. Poláček, L. The Faded Glory of Great Moravia: Post-Great Moravian Finds and the Question of Settlement Continuity in Ninth–Eleventh Century Mikulčice. in: Kouřil, P. - Procházka, R., edd. *Moravian and Silesian strongholds of the tenth and eleventh centuries in the context of Central Europe*. Brno: The Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology, Brno, 2018. *Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno*, 57. ISBN 978-80-7524-010-1, s. 73-97.

Studie přehledně shrnuje problematiku odrazu historických událostí spojených se zánikem Velké Moravy v archeologických pramenech z Mikulčic. Vše svědčí pro to, že hradiště ztratilo na počátku 10. století svůj význam a jako centrum moci nebylo již nikdy obnoveno. Řada indicií zde ukazuje na násilné události, které lze hypoteticky spojit s náparem Maďarů roku 906. V tomto ohledu jsou Mikulčice modelovou lokalitou pro řešení otázek násilného zániku mocenského centra prvořadého významu.

6. Ungerman, Š. Frühmittelalterliche Schlaufenohrringe mit Drahtanhängern oder Kettchen. In: Daim, F. – Heher, D. – Rapp, C. (Hrsg.), *Menschen, Bilder, Sprache, Dinge. Wege der Kommunikation zwischen Byzanz und dem Westen 1: Bilder und Dinge. Studien zur Ausstellung »Byzanz & der Westen. 1000 vergessene Jahre«*. Byzanz zwischen Orient und Okzident 9, 1.

Veröffentlichungen des Leibniz-WissenschaftsCampus Mainz. Mainz: Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, 2018, 9-43.

V současné době se věnuje velká pozornost otázce, jak vypadal luxusní i lidový šperk v Byzantské říši i v dalších částech Středomoří a jak ovlivňoval šperkařskou produkci v severněji ležících evropských zemích. Proces ovlivňování a napodobování lze sledovat ve dvou rovinách: 1) mezi regiony; 2) mezi honosným a prostým šperkem v rámci jednoho regionu. Citovaná studie analyzuje oba uvedené procesy na příkladu náušnic se smyčkami na dolním oblouku, v nichž jsou zavěšeny řetízky nebo drátěné závěsky. Jsou rozšířeny ve velké části Evropy, od Německa po Turecko. Jejich předlohou jsou honosné zlaté náušnice s řetízky, vyráběné ve východním Středomoří v 6. a 7. století. Odtud se šířily a byly napodobovány ve zjednodušené podobě především na Balkáně a v Itálii. Následně byly přejaty i ve střední Evropě (západní Maďarsko až východní Bavorsko), s tím však již byla spojena tvarová proměna tamních exemplářů (např. zvýšení počtu smyček a tím pádem i řetízků, nové tvary drátěných závěsků). Po 9. století tyto náušnice na celém území výskytu mizí, což zřejmě souvisí s koncem výroby zmíněných mediteránních honosných předloh.

7. Kouřil, P. – Procházka, R. Moravian Centres between the Mojmirids and Přemyslids, in: Kouřil, P. - Procházka, R., edd. Moravian and Silesian strongholds of the tenth and eleventh centuries in the context of Central Europe. Brno: The Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology, Brno, 2018. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno, 57. ISBN 978-80-7524-010-1, s. 41-72.

Příspěvek na základě vyhodnocených klíčových nálezových situací a artefaktů podává inovovaný pohled na vznik, vývoj, funkci a postavení stěžejních hradů 10. – 11. století v sídelní struktuře tehdejší Moravy. Výpověď archeologických pramenů potvrdila posun ohniska vývoje z jižní na střední, respektive severní Moravu, kde byla konstatována v podstatě nepřerušovaná vývojová kontinuita.

Ústavem vydaná periodika:

1. Škrdla, P. (ed.): Přehled výzkumů, sv. 59-1, 2 (2018), 216 + 289 s. ISSN 1211-7250 (print), eISSN 2571-0605 (vychází 2x ročně).

2. Macháček, J. - Kouřil, P. (edd.): *Archaeologia historica*, sv. 43/2018/1, 2, 325 + 273 s. ISSN 0231-5823 (print), ISSN 2336-4386 (online) – společně s Masarykovou univerzitou (vychází 2x ročně).

Další specifické informace o pracovišti:

V základním výzkumu byla nadále zachována dlouhodobá koncepce studia vybraných zásadních témat starších evropských či světových dějin. V personálním obsazení i organizační struktuře nedošlo v roce 2018 k podstatnějším změnám, důraz byl kladen

na konsolidaci organizační struktury ústavu výrazně modifikované v loňském roce. V souladu s doporučením mezinárodní oborové komise pro hodnocení výzkumné a odborné činnosti pracovišť AV ČR za období let 2010–2014 pokračovala generační obměna vědeckých týmů. Na základě vypsání výběrových řízení na pozice doktorandů bylo přijato pět nových výzkumných pracovníků s nástupem od počátku roku 2019. Dle stanov AV ČR a dalších právních normativů bylo roku 2018 atestováno šest vědeckých pracovníků ústavu. V roce 2018 probíhal také zkušební provoz nadstřediskové činnosti konzervátorsko-restaurátorské, jež byla posílena dvěma pracovníky na částečný úvazek. Tato činnost byla koncem roku 2018 vyhodnocena jako poměrně úspěšná a počítá se proto s jejím rozvojem i v následujícím roce. Na podzim roku 2018 byla dokončena dostavba nádvorního traktu budovy ústředního pracoviště ústavu na lokalitě Čechyňská 363/19 v Brně (garáže, sklady, pracovny), což nepochybně pozitivně ovlivní další činnost ústavu. Servisní provozy (archiv, knihovna) kontinuálně pokračovaly v digitalizaci svých fondů a aplikaci moderních informačních systémů (Archeologická mapa ČR aj.). Důležitou částí činnosti ústavu byly i v roce 2018 záchranné výzkumy na výstavbou ohrožených archeologických lokalitách.

Uplatnění výsledků v praxi:

Koncem roku 2017 byl ve spolupráci s Moravským zemským muzeem v Brně realizován obsáhlý a výpravný výstavní projekt "Wielkie Morawy" v Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie. Výstava prezentuje obsáhlý soubor archeologický nálezů, především z výzkumů ústavu a sbírek Moravského zemského muzea, 300 z nich se statusem Národní kulturní památky. Vystaveny byly například rozsáhlé soubory honosných velkomoravských šperků – náušnic, gombíků, náhrdelníků a prstenů, ale také vojenská výstroj (meče, ostruhy, sekery), či vzácné a řemeslně zpracované předměty z kostí a parohu. Výstava prezentovala dále rekonstrukční modely velkomoravské architektury, 3D vizualizace archeologických artefaktů či projekce idealizovaných rekonstrukcí sakrálních staveb. Akce významně přispěla k vytváření historického, duchovního a kulturního povědomí, udržování a rozvíjení kulturních tradic a evropské a národní kulturní identity, nejširší veřejnosti představila vědecké poznávání počátku české státnosti a raných mocenskopolitických útvarů střední Evropy.

Výstava proběhla v termínu: 17. 12. 2017 – 24. 6. 2018 (Gniezno).

Na podzim roku 2017 byla ve spolupráci s Muzeem Komenského v Přerově uspořádána výstava "Středověké a raně novověké zbraně Přerovska". Výstava prezentovala kolekci nálezů středověké a raně novověké výzbroje a výstroje ze sbírek archeologie a militarií Muzea Komenského v Přerově, doplněnou o vybrané exponáty dalších středomoravských muzeí. Nedílnou součástí tohoto projektu byl výpravný katalog, podrobně mapující sbírku militarií přerovského muzea. Jednotlivé druhy zbraní (chladné, tyčové, úderné, střelné i palné) a ochranná zbroj byly prezentovány jak v rámci obecného vývoje těchto předmětů, tak i v kontextu historických událostí přerovského regionu. Originální exponáty byly doplněny o vybrané dobové ilustrativní ikonografické prameny, návštěvníkovi přibližující jejich funkci a způsoby použití. Výstavu doprovodila rovněž série odborných přednášek.

Výstava proběhla v termínu: 12. 10. 2017 – 31. 3. 2018 (Muzeum Komenského Přerov).

Koncem roku 2018 ústav v kooperaci s Muzeem Komenského v Přerově připravil i výstavu "Příběhy z pravěku (s trochou fantazie a vědeckých poznatků)". Výstava formou „encyklopedie nejčastějších omylů“ vizuálně přibližuje nejoblíbenější témata, kterým se spisovatelé v příbězích pro děti i dospělé rádi s větším či menším úspěchem věnují – střet homo sapiens s neandrtálci, kult medvěda, jeskynní malby, záhadné pohřby, kontakt s prvními velkými středomořskými civilizacemi atd. Součástí výstavy byla prezentace výsledků archeologicko-antropologického rozboru skeletu ženy z hradiska v Hlinsku, dioramata související s příběhy v beletrii, s vazbou na konkrétní archeologické nálezy s odborným komentářem.

Výstava proběhla v termínu: 1. 11. 2018 – 31. 3. 2019 (Muzeum Komenského Přerov).

Spolu s Archeoparkem v Pavlově byla uskutečněna krátkodobá výstava s názvem "Petřkovická venuše", která veřejnosti prezentovala tento unikátní nález v kontextu metod, využívaných při studiu památek daného typu.

Výstava proběhla v termínu: 20. 10. – 28. 11. 2018 (Archeopark Pavlov).

V závěru roku 2018 uspořádal ústav ke 100. výročí vzniku Československé republiky krátkodobou výstavu archivních fotografií s názvem "Mikulčice - genius loci". Výstava dokumentovala výzkum slovanského hradiště Valy u Mikulčic v 50. a 60. letech minulého století, atmosféru počátků výzkumu a převratných archeologických objevů.

Výstava proběhla v termínech: 17. – 21. 8., 5. – 10. 11. 2018 (Archeologická základna Mikulčice-Trapíkov; Brno).

Ve vazbě na základní výzkum pracoviště v roce 2018 uskutečnilo rovněž záchranné archeologické výzkumy, provedené dle ustanovení § 22, odst. 2 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. Záchranné akce dále obohatily pramennou bázi studovaných témat, dovolily verifikovat nové metodické postupy terénní archeologické exkavace a dokumentace, a přispěly rovněž k vlastní záchrance a ochraně archeologického kulturního dědictví.

Realizováno nebo uzavřeno bylo roku 2018 celkem 72 dohod o provedení záchranného archeologického výzkumu podle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. V této souvislosti stojí za zmínku především rozsáhlejší výzkum na stavbě suchého polderu v Loděnicích u Opavy. Při druhé sezóně záchranného výzkumu byla objevena v archeologický dosud nedostatečně poznané oblasti Moravskoslezského kraje další množství vzácných památek hmotné kultury řady pravěkých kultur, které dovolují nahlédnout do života někdejších obyvatel daného regionu.

Pro orgány státní a místní správy a samosprávy, jiné instituce, podnikatelské subjekty i soukromníky vypracoval Referát archeologické památkové péče v roce 2018 v

písemné formě celkem 2 400 odborných expertíz a vyjádření. Z nejvýznamnějších lze uvést zajištění památkové ochrany dochovaných pozůstatků středověké tvrze v Pavlovicích u Vyškova, vyvolané záměrem výstavby na parcelách parc. č. 1170/22, 1170/23, 1170/24 (místní trať Vale) v k. ú. Pavlovice (obec Bohdalice-Pavlovice), či změnu projektu stavební akce, kterou se podařilo významně omezit narušení dosud intaktně dochovaných archeologických situací a nálezů na rozsáhlé parcele v důležité části historického jádra města Brna - projekt "Moravské zemské muzeum – odvodnění nádvoří opěrné zdi v nádvoří objektu Dietrichsteinského paláce v Brně, Zelný trh 8" v k. ú. Brno-město.

Přijato bylo dále zhruba 2600 ohlášení stavební činnosti na území s archeologickými nálezy ve smyslu zákona č. 20/1987 Sb., v platném znění, které ústav dále distribuoval jednotlivým oprávněným archeologickým organizacím k realizaci záchranných archeologických výzkumů.

Spolupráce s vysokými školami, další vzdělávací aktivity:

Pracovníci ústavu participovali především na výuce studentů a jejich další vědecké výchově na univerzitách a vysokých školách České republiky v rámci programů historických věd, geologie a biologie. Na Masarykově univerzitě, Karlově univerzitě, Slezské univerzitě, Univerzitě Palackého, Univerzitě Hradec Králové a Jihočeské univerzitě v jednotlivých bakalářských, magisterských a doktorských programech odpřednášelo 8 výzkumných pracovníků ústavu v letních semestrech 2017/2018 a zimních semestrech 2018/2019 celkem 1154 hodin (586, resp. 568 hodin), a to v 53 semestrálních cyklech přednášek, seminářů či cvičení. Pět zaměstnanců ústavu se podílelo na práci universitních pracovišť vedlejšími úvazky, přičemž 7 pracovníků ústavu bylo školiteli 15 doktorandů.

Dále pracoviště zorganizovalo praktický terénní workshop určený pro studenty Ústavu antropologie PřF MU se zaměřením na čištění, přebírání a inventarizaci materiálu z depozitáře Jihokov, realizovaný na detašovaném pracovišti v Dolních Věstonicích v červenci 2018 (kurz trval 10 pracovních dní; 21 účastníků, 4 vyučující).

Pracoviště se podílelo rovněž na vzdělávání středoškolské mládeže formou vedení exkurze (celkem 2 hodiny) pro studenty Gymnázia Vídeňská v Brně. Pracovníci ústavu rovněž vedli práce v rámci SOČ (1 pracovník) a odborné stáže středoškolských studentů v rámci "Otevřené vědy" (2 pracovníci). Byla věnována i péče nejmladším posluchačům, v rámci přednášek pro nejmenší proběhlo v květnu roku 2018 povídání v klubu nadaných dětí na ZŠ Didaktis o výbavě středověkých bojovníků.

Proponováno bylo rovněž vzdělávání veřejnosti. Celkem bylo v roce 2017 odpřednášeno 21 popularizačních přednášek, které navštívilo celkem bezmála 1400 posluchačů.

Popularizační a propagační činnost:

- Výstava „Wielkie Morawy“ (Gniezno; 17. 12. 2017 – 24. 6. 2018) – podrobnější informace viz výše.

- Výstava "Středověké a raně novověké zbraně Přerovska" (Přerov; 12. 10. 2017 – 31. 3. 2018) – podrobnější informace viz výše.
- Výstava "Příběhy z pravěku (s trochou fantazie a vědeckých poznatků)" (Přerov; 1. 11. 2018 – 31. 3. 2019) – podrobnější informace viz výše.
- Výstava "Petřkovická venuše" (Pavlov; 20. 10. – 28. 11. 2018) – podrobnější informace viz výše.
- Výstava "Mikulčice - genius loci" (17. – 21. 8., 5. 10. 11. 2018) – podrobnější informace viz výše.
- Týden vědy a techniky Akademie věd ČR (Brno, 5. – 11. 11. 2018). Série popularizačních aktivit, mezi nimiž dominovaly především komentované prohlídky pracoviště Archeologického ústavu v Brně, včetně knihovny, archivu a laboratoří, při kterých byla nejširší veřejnost obeznána s výzkumnou činností a provozem instituce. V rámci této akce byla uspořádána rovněž celá řada přednášek.
- Mezinárodní den archeologie na Archeologickém ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. (Brno, Mikulčice, Pasohlávky; 20. – 21. 10. 2018). Řada popularizačních akcí, zejména komentované terénní prohlídky středověkých památek města Brna a exkurze do Mikulčic, zaměřené na opevnění této velkomoravské lokality. V rámci této aktivity uspořádána ve spolupráci s Archeoparkem Pavlov výstava originálu sošky venuše z Petřkovic, s několika komentovanými prohlídkami.
- Dny otevřených dveří mikulčického pracoviště Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. (Mikulčice; 7. – 8. 10. 2018). Komentovaná prohlídka ústavního pracoviště v Mikulčicích pro nejširší veřejnost. Tématem letošního ročníku opevnění velkomoravského hradiště v Mikulčicích. Zájemci navštívili výzkum odkrývané hradby na předhradí mikulčického hradu, součástí dne otevřených dveří i speciální program pro děti.
- Veletrh vědy (Praha; 7. – 9. 6. 2018). Na této největší populárně naučné akci v ČR, pořádané Akademií věd ČR, s účastí 90 vystavovatelů z řad ústavů AV ČR, dalších vědeckých institucí, universit a firem, se poprvé představil i Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. Během tří dnů veletrh navštívilo rekordních 24 800 návštěvníků, zejména školních výprav a rodin s dětmi. Prezentace ústavu realizována formou výstavního stánku s bohatou náplní.
- Festival vědy a techniky s Jihomoravským krajem (Brno, 7. – 8. 9. 2018). Popularizační prezentace aktivit ústavu, zaměřených na výzkum doby římské s ukázkami replik dobové výzbroje a výstroje vojáků římských legií.
- Hudební archeologie 7 (Mikulčice; 1. 6. 2018). V rámci komponovaného odpoledne propojujícího hudbu a archeologii vystoupila skladatelka a zpěvačka Iva Bittová. Za přítomnosti předsedkyně AV ČR paní prof. dr. E. Zažímalové představena rovněž nová publikace ústavu: Mikulčice – genius loci. Příběh objevování velkomoravských Mikulčic 1954–1968.
- Hudební archeologie 8 (Mikulčice; 21. 7. 2018). Noční pouť po mikulčických kostelích: za doprovodu hudby a svitu loučí prošli návštěvníci od 2. kostela na akropoli hradiště Mikulčice-Valy ke kostelu číslo 6 v podhradí, trasou, kudy v 9. století patrně procházela církevní procesí. U jednotlivých velkomoravských staveb výklad L. Poláčka o jejich historii a významu.

- *Hudební archeologie 9 (Mikulčice; 21. 8. 2018). Komponovaný podvečer hudby a archeologie, tentokrát propojený s putovní výstavou Mikulčice – genius loci (fotografie a příběh objevování velkomoravských Mikulčic 1954–1968).*
- *Hudební archeologie 10 (Mikulčice; 25. 11. 2018). První český loutnový orchestr složený z členů České loutnové společnosti. Na programu renesanční a barokní hudba z nejrůznějších pramenů v úpravě pro loutnový ansámbl. Součástí programu představení nového svazku z publikační řady Mikulčice-průvodce.*

Mezinárodní vědecká spolupráce pracoviště:

- *Účast na mezinárodním projektu "Tracing Langobard migration through a DNA analyses" (hlavní organizátor - prof. P. Geary, Institute for Advanced Study, Princeton; laboratoř – prof. David Caramelli, Department of Evolutionary Biology University of Florence; prof. Walter Pohl (Rakouská Akademie věd). Projekt se zabývá analýzou starobylé DNA z kosterních pozůstatků z langobardských pohřebišť v Evropě.*
- *bilaterální projekt s Polskou Akademií Umjetności v Krakově (projekt: Lithic chipped industries of the Bell Beaker culture in eastern part of central Europe), ve spolupráci s Univerzitou v Rzeszowie (projekt: Schylek epoki kamienia na wzgórzu Stránská skála w Brnie - produkcja krzemieniarska czy "optymalizacja"?). Štípané kamenné industrie: Štípané kamenné industrie mladého eneolitu Moravy a českého Slezska.*
- *projekt "Raw material circulation between the Upper Vistula basin and Moravia during the late phase of the Middle Palaeolithic, transition Middle to Upper Palaeolithic and middle phase of the Upper Palaeolithic". Bilaterální projekt s PAU, Jagiellonian University in Krakow, #PAU-16-01, 2016-2018.*

Aktuální meziústavní dvoustranné dohody:

- *Römisch-Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Frankfurt/Main: Korpus římských nálezů ve střední Evropě, archeologická chronologie 5. století po Kristu ve střední a východní Evropě, výzkum římských vojenských pochodových táborů na jižní Moravě.*
- *Römisch-Germanisches Zentralmuseum Mainz, Forschungsinstitut für Vor- und Frühgeschichte: Antický svět a Germáni ve střední Evropě, formování střeoevropských etnických struktur v pozdně antickém období a časném středověku, vznik Velkomoravské říše v rámci raně středověkých státoporných procesů v Evropě.*
- *Institut für Ur- und Frühgeschichte der Universität Wien: Střední Podunají v pozdní antice a na prahu raného středověku, etnický, kulturní a politický vývoj v 7., 9. století, Velká Morava a její sousedi, materiální kultura center časně středověkého období.*
- *Österreichisches Archäologisches Institut, Wien: Společný výzkum etnických, kulturních a obchodních kontaktů středního Podunají s okolními oblastmi zejména v době železné, římské a období stěhování národů.*

- Krymský institut archeologie Národní akademie věd Ukrajiny, Simferopol, Ukrajina: Srovnávací studium vybraných problémů pravěkého a časně dějinného vývoje střední Evropy a Černomoří.
- Institut für Prähistorische Archäologie der Freien Universität Berlin: Společná publikace výsledků izotopových analýz antropologického materiálu, získaného v průběhu terénního výzkumu langobardského pohřebiště v Mušově.
- Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied, Nitra: Dějiny střední Evropy v pravěku a středověku, se zaměřením na studium doby kamenné, expanze antické římské říše a genezi kulturního a politického uspořádání střední Evropy v raném a vrcholném středověku.
- MAMUZ - Schloss Asparn/Zaya, Museum Mistelbach: Společné aktivity v oblasti archeologie pravěkého a římského období středního Podunají, výzkum římských vojenských táborů a předpolí římského limitu, konference, výstavní a propagační akce.
- Polska Akademia Umiejętności, Kraków: Studium společných témat dějin pravěku a středověku ve střeoevropském prostoru (paleolit, eneolit, doba bronzová, římské období, slovanská a středověká archeologie aj.), konference, společné publikace.
- Archeologický ústav Národní akademie věd Ukrajiny v Kyjevě: Srovnávací studium kamenných industrií z počátku a z pozdních fází mladého paleolitu v prostoru střední a východní Evropy, možné kulturní a technologické kontakty.
- Ústav ukrajinských studií Národní akademie věd Ukrajiny ve Lvově: Společný výzkum a publikace lokality z počátku mladého paleolitu Kremenets - Kulychivka, Ternopilská oblast, Ukrajina; komparace s obdobnými střeoevropskými lokalitami.
- Deutsches Archäologisches Institut. Römisch-Germanische Kommission, Berlin: Hlavním účelem memoranda o porozumění je usnadnění výměny a společných iniciativ v oblasti výzkumu, vývoje, vzdělávání a výměny pracovníků mezi oběma institucemi.

Mezinárodní vědecké konference, ústavem organizované nebo spolupořádané roku 2018:

- 14. Protohistorická konference Archeologie barbarů 2018 – Zbraně a jejich nositelé (Brno; 3. – 5. 10. 2018; pořadatel: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. – Univerzita Hradec Králové – Filozofická fakulta), 65 účastníků, z toho 40 ze zahraničí.
- MAM II., 2018 – Mikulovský Antropologický Mítink (Mikulov; 11. – 12. 10. 2018; pořadatel: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. – Regionální muzeum v Mikulově), 57 účastníků, z toho 11 ze zahraničí.
- 30. Mezinárodní symposium Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donaauraum – Základní problémy časně historického vývoje ve středním Podunají (Brno; 14. – 16. 11. 2018; pořadatel: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. – The Leibniz Institute for the History and Culture of Eastern Europe (GWZO), Leipzig), 70 účastníků, z toho 46 ze zahraničí.

- *Archeologie a veřejnost 10/2018 – Neprofesionálové v archeologii. Modely interakce archeologie a uživatelů detektorů kovů (Brno; 28. 11. 2018; pořadatel: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. – Veřejná archeologie z. s.), 45 účastníků, z toho 10 ze zahraničí.*

- *MAM II., 2018 – Mikulov Anthropology Meeting – Mikulovský Antropologický Mítink (Mikulov; 11. – 12. 10. 2018; pořadatel: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. – Regionální muzeum v Mikulově), 57 účastníků, z toho 11 ze zahraničí.*

Na mezinárodních konferencích v ČR i zahraničí přednesli pracovníci ústavu v roce 2018 celkem 52 vlastních referátů a 8 posterových prezentací.

IV. Hodnocení další a jiné činnosti:

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., nevyvíjí v souladu se svojí zřizovací listinou žádné další a jiné činnosti.

V. Informace o opatřeních k odstranění nedostatků v hospodaření a zpráva, jak byla splněna opatření k odstranění nedostatků uložená v předchozím roce:

V roce 2018 proběhly na pracovišti dvě kontroly. Odbor regionálního rozvoje Krajského úřadu Kraje Vysočina provedl průběžnou veřejnosprávní kontrolu dokladů projektu „Areál těžby stříbra 13. století Havírna u Štěpánova nad Svratkou – průzkum, dokumentace, prezentace a ochrana“, evidenční číslo O02067.0001. Oblastní inspektorát práce pro Moravskoslezský kraj a Olomoucký kraj vykonal kontrolu zaměřenou na dodržování pracovněprávních předpisů na detašovaném pracovišti v Opavě. Obě kontroly proběhly bez problémů, nebyly shledány žádné nedostatky.

VI. Finanční informace o skutečnostech, které jsou významné z hlediska posouzení hospodářského postavení instituce a mohou mít vliv na její vývoj:^{1*)}

Činnost Archeologického ústavu byla v roce 2018 financována převážně z institucionálních prostředků, na výzkum, poskytnutých AV ČR (74,09%). Dalším významným zdrojem, podílejícím se na financování ústavu v roce 2018 byly grantové projekty (13,72%). Tato položka zahrnuje i prostředky z Evropských fondů a MK. Výnos ze zakázek hlavní činnosti byl zdrojem dalších prostředků na činnost ARÚB. Jejich podíl na celkových výnosech v roce 2018 byl 12,19%.

Seznam všech grantových a programových projektů podporovaných ze státního rozpočtu, řešených v roce 2018:

^{1*)} Údaje požadované dle § 21 zákona 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů.

Ident. č.	Poskytovatel	Řešitel (příjmení, jméno, tituly)	Řešení projektu	
			od	do
R300011701	AV ČR	Doležel Jiří, PhDr.	2018	2018
R300011801	AV ČR	Šebela Lubomír, Dr.hab.PhDr.CSc.	2018	2018
DG16P02B039	MK ČR	Poláček Lumír, PhDr. CSc.	2016	2020
LM2015080	MŠMT	Poláček Lumír, PhDr. CSc.	2016	2019
16_013/0001439	MŠMT	Poláček Lumír, PhDr. CSc.	2017	2021
GA17-01878S	GA ČR	Poláček Lumír, PhDr. CSc.	2017	2019
DG18P02OVV029	MK ČR	Poláček Lumír, PhDr. CSc.	2018	2022
DG18P00OVV058	MK ČR	Poláček Lumír, PhDr. CSc.	2018	2022
MK300782018	MK ČR	Poláček Lumír, PhDr. CSc.	2018	2018

VII. Předpokládaný vývoj činnosti pracoviště:²⁾

Základní výzkum na pracovišti bude kontinuálně rozvíjet koncepci studia vybraných stěžejních problémových okruhů starších evropských či světových dějin, zejména:

1. studium primárních anatomicky moderních lidských populací a utváření jejich kulturních, ekonomických a sociálních struktur; pokračováno bude v rozvoji metodického konceptu histologické laboratoře;
2. dějiny střední Evropy v zásadních epochách expanze antické římské říše a v období stěhování národů s hlavním zaměřením na komplexní výzkumy germánských populací doby římské na příkladu sídlištních a hrobových komponent;
3. komplexní výzkum období od počátků slovanského osídlení našich zemí do konstituování vrcholně středověké společnosti 13. – 15. věku, se zvláštním zaměřením na rané politicko-mocenské útvary střední Evropy 8. – 10. století.

Bádání ve sféře vytčených témat by se mělo trvale opírat o poznatky analytických přírodovědných metod s dostatečným poznávacím potenciálem (kupř. studium fyzického habitu starých populací, kulturních změn, migračních procesů, subsistenčních a sídelních strategií, specializovaných výrobních postupů a procesů, exploatace nerostných surovin, rekonstrukce historické krajiny aj.). Měly by být vyhodnocovány nové terénní odkryvy, stěžejní bude rovněž dokončení a zveřejnění více zásadních výstupů. Jmenovat je možné například postupné zpracování gravettské lokality Pavlov I (výzkum 2013–2015), obnovení systematické výzkumné činnosti na Hradisku u Mušova či vyhodnocení odkryvů opevnění na mikulčickém hradišti a výzkumu hradiska v Kylešovicích. Z připravovaných publikací je pak plánováno zveřejnění poznatků o krátkodobých vojenských táborech římských legií z dob markomanských válek, dopracování monografie o raně středověkém pohřebišti v Dolních Věstonicích – Na pískách, vydání monografie o archeologicky zkoumaném zázemí mikulčického hradiště nebo vydání kolektivních knih o nálezech raně středověkých až raně novověkých mečů z území České republiky.

Důraz bude kladen rovněž na popularizaci práce ústavu a další zefektivnění organizace práce jednotlivých útvarů pracoviště, zejména při ediční činnosti a koordinaci nadstřediskových aktivit.

VIII. Aktivity v oblasti ochrany životního prostředí:^{3*)}

Ústav se aktivně soustavně podílí na ochraně a dokumentaci archeologického kulturního dědictví jako integrální součásti životního prostředí. Využívá přitom zejména ustanovení § 21 a 22 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, v platném znění, podle kterých se pracoviště vyjadřuje k ochraně archeologického dědictví podle zvláštních právních předpisů, vykonává expertní činnost v oblasti archeologie, koordinuje aktivity oprávněných archeologických organizací na zájmovém území a ukládá veškeré informace o archeologických výzkumech na území Moravy a Slezska v archivu ústavu.

IX. Aktivity v oblasti pracovněprávních vztahů: ^{4*)}

V roce 2018 bylo atestováno šest vysokoškolsky vzdělaných pracovníků výzkumu dle Stanov Akademie věd ČR a dalších ústavních normativů.

V roce 2018 proběhlo 5 výběrových řízení na pozice doktorandů, jejichž nástup na pracovní pozice byl směřován k 1. 1. 2019. V roce 2018 bylo přijato celkem 13 nových pracovníků. Naopak 10 zaměstnanců ústav opustilo.

X. Poskytování informací podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím^{5*)}

Roku 2018 nebyly na ARÚB žádné žádosti podány.

razítko

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV
AV ČR, BRNO, v.v.i.
602 00 Brno, Čechyňská 363/19
Česká republika

podpis ředitele pracoviště AV ČR

Přílohou výroční zprávy je účetní závěrka a zpráva o jejím auditu

3

^{4*)} Údaje požadované dle § 21 zákona 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů.

^{5 **)} Údaje požadované dle §18 odst. 2 zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů.

